

Colofon:
Auteur: Bert Blase
@2024
ISBN: 9789464917956

Ontdek de variatie

Op reis naar de werkelijkheid

Bert Blase

*Zolang we denken dat goed en kwaad
steeds afgetekend tegenover elkaar staan
hebben we een blinddoek om
en tasten we telkens mis*

*Pas als we dit idee verlaten
zien we de werkelijkheid
- vol finesse en variatie -
met ogen die wijd open staan*

*Laat jezelf stilletjes getrokken worden door de
vreemde aantrekkingskracht van wat je werkelijk
aanspreekt. Het zal je niet op een dwaalspoor
brengen.*

Rumi (1207-1273)

1. Het misverstand
2. Een zondagskind als Lodi
3. Niemand is de baas
4. Onder het vergrootglas
5. De zoektocht naar verschil
6. Zes patronen die conflicten in stand houden
7. Wat is de invloed van het AL?
8. Julia's brein maakt overuren
9. Ontdek de variatie

1. Het misverstand

De kleuterjuf leest voor. Ze zit op een stoel midden in het lokaal en de kinderen zitten om haar heen. Ze steekt haar vinger in de lucht en spreekt met ingehouden stem: 'De boze heks is jaloers op het kleine meisje omdat zij nog een heel leven voor zich heeft. De heks tovert het meisje om in een steen, zodat zij niet langer kan spelen, huppelen en zingen. Vanaf nu zal ze voor altijd een levenloze steen blijven. Tenzij er iemand in de buurt van de steen komt die volledig zuiver van geweten is. Dan zal de betovering worden doorbroken.'

'Wat is dat juf, 'zuiver van geweten'?'

'Dat je nooit iets doet dat niet eerlijk is.'

In het geschiedenisboek staat een tekst over de twintigste eeuw. De docent wijst ons er met nadruk op, want 'deze passage vertelt precies hoe het toen was'.

'Het IJzeren Gordijn deelde Europa bijna een halve eeuw doormidden. Aan de ene kant bevond zich het vrije westen. Het woordje 'vrij' maakt duidelijk dat daar democratie en vrijheid heerste. Aan de andere kant stond het regime van de Sovjet-Unie en het Warschaupact, waar onvrijheid en onderdrukking aan de orde van de dag was. Het IJzeren gordijn scheidde twee werelden, ieder met een eigen ideologie: het democratisch kapitalisme aan de ene kant en het communisme aan de andere. De scheiding werd in stand gehouden door een Koude Oorlog, waarin beide kanten een afschrikwekkende hoeveelheid kernwapens tot hun beschikking hadden. Deze afschrikking

zorgde ervoor dat de Koude Oorlog niet tot een grote militaire botsing is geëscaleerd.'

Tijdens de dienst richt de voorganger zich tot de kerkgangers en laat er geen misverstand over bestaan:

'In het begin was er God die alles heeft geschapen. God is goed en rechtvaardig. De mens heeft zich van God losgemaakt en zich daardoor opengesteld voor het kwade; voor de invloed van de duivel. De duivel is het kwaad. De duivel probeert ons te verleiden. Alleen door consequent je gezicht naar God te keren kan dit kwaad worden weerstaan.'

In het parlement spreekt de minister-president over de toestand in de wereld:

'Oekraïne moet deze oorlog winnen. Poetin is een bedreiging voor het Westen; voor onze levensstijl en onze welvaart. Als hij niet wordt tegengehouden, zijn wij zelf in gevaar en zijn we als volgende aan de beurt.'

In mijn mailbox ontving ik de volgende e-mail van een onbekende afzender:

'Niets persoonlijk, maar ik maak graag mijn conclusie bekend aan de wereld. Ik wil dat iedereen weet dat de enige juiste manier om te leven is om mensen goed te behandelen, het goede lief te hebben en rechtvaardig te handelen. Laten we de juiste keuzes maken; er zijn twee smaken: leven of dood!! Goed of slecht!!'

Je herkent ongetwijfeld de voorbeelden; of het nu is vanuit school, media, politiek of kerk. Het blijkt erg verleidelijk om de wereld in tweeën te delen. Heel overzichtelijk gaat het dan over absolute tegenstellingen en waarheden.

Het goede en het kwade staan scherp afgetekend tegenover elkaar. We worden ermee opgevoed en raken eraan gewend.

Voor je het weet doe je er zelf aan mee en denk je dat je een kant moet kiezen of dat je zelf aan één van beide kanten staat.

Maar let op: het blijkt maar al te vaak een illusie; een luie en bedrieglijke manier van kijken. Met de werkelijkheid heeft het weinig te maken. Want een absolute waarheid is eerder uitzondering dan regel en naar een absolute tegenstelling moet je met een vergrootglas zoeken.

Is die illusie erg? Het antwoord is 'nee' als je bedenkt dat het een gegeven is van alle tijden. Ondanks die misvatting heeft de mensheid overleefd en is zij in staat geweest tot ingenieuze uitvindingen, indrukwekkende prestaties, diepe vriendschappen en ontroerend mooie creaties.

Maar het antwoord is 'ja' als je realiseert dat als je zo kijkt, je jezelf enorm beperkt en beslissingen neemt die vele malen slimmer kunnen. Ja, als je bedenkt dat je door dit idee je geluk vermindert, allerlei kansen mist en onnodig problemen in stand houdt. Ja, als je graag je eigen potentie realiseert.

Waarom houden we dit misverstand dan in stand? Het korte antwoord is: gewoonte en gemakzucht. 'Het is altijd zo gegaan'.

Moet het dan zo blijven? Niets moet. Ieder misverstand kun je achter je laten.

Vandaar het volgende verhaal:

2. Een zondagskind als Lodi

Bij zijn geboorte is het meteen duidelijk: Lodi is zijn opa. Kijk alleen naar de uitdrukking in zijn ogen en de mimiek op zijn gezicht.

Hun gelijkenis doet Lodi's vader direct denken aan een boek dat hij nog geen tien dagen geleden heeft gelezen. Het boek gaat over geboorterituelen in vroegere beschavingen, zoals in het Oude Egypte. Er staat in beschreven hoe iedere nieuwgeborene in de Nijldelta bezoek kreeg van een 'ziener'. Die schouwde bij ieder kindje welke talenten het met zich meebracht, zodat de ouders daar bij hun opvoeding rekening mee zouden houden.

Bij de geboorte van Lodi is zo'n ziener totaal overbodig. Lodi is zijn opa één-op-één.

*

Fragment uit het dagboek van de opa van Lodi:

'Het is wrang dat ik moet constateren dat het brein waar ik mijn hele leven zo intensief onderzoek naar doe aan mijzelf geen oplossing heeft aangereikt. Het wordt nog wranger als je beseft dat mijn onderzoek zeer bijzondere resultaten heeft opgeleverd en mij tot ver over de grenzen van ons land roem heeft gebracht. Maar voor mijzelf is mijn brein stil gebleven en er niet in geslaagd mijn leven vreugdevol te maken.'

Ank en haar man Niels zijn niet het slag ouders dat het leven van hun zoon voor hem wil uitstippelen. Als iemand aan hen vraagt hoe ze naar hun zoon kijken, verwijzen ze stevast naar het beroemde gedicht van Khalil Gibran: *'Uw kinderen zijn uw*

kinderen niet. Ze zijn de zonen en dochters van de hunkering van het leven naar zichzelf. Maar in dit geval kun je er moeilijk omheen. Natuurlijk mag hun zoon altijd zijn eigen keuzes maken, maar het volgen van de voetsporen van zijn opa ligt bij hem wel erg voor de hand.

Lodi blijkt een getalenteerde jongen. Hij blinkt niet uit op één enkel gebied; hij presteert bovengemiddeld over de volle breedte. Hij is sportief, sociaal, gevoelig, creatief, muzikaal, fantasierijk en intelligent. Het past hem allemaal. Het enige waarvoor dit niet opgaat is zijn matige vaardigheid in natuurgetrouw tekenen. Hij heeft er het geduld niet voor, het gaat hem niet goed af en het heeft niet zijn interesse.

Het opgroeien van een zondagskind als Lodi verloopt in ieder opzicht anders. Hij pikt de dingen snel op en verveelt zich daardoor regelmatig. Hij doet in een uur tijd waar anderen een middag voor nodig hebben. Omdat hij in de gaten heeft dat hij de meeste dingen goed kan, voelt hij zich zelfverzekerd en tegelijk vaak niet begrepen. Wat anderen boeiend vinden, kan hem gestolen worden. Hij wordt niet geraakt door een compliment of afwijzing, tenzij iemand twijfelt aan zijn eerlijkheid. Dan kan hij diep verontwaardigd zijn.

Gelukkig is hij goed in staat zichzelf op te voeden want voor een ander is dit nauwelijks te doen. Zijn ouders tasten met grote regelmaat in het duister. Soms kruipt hij bij ze op schoot, maar het volgende moment heeft hij totaal geen oog voor hen. Als ze denken hem ergens mee te verrassen, dan blijkt keer op keer dat de verrassing niets voor hem betekent.

Vanaf dat hij een jaar of zestien is, ontwikkelt hij een opmerkelijke interesse. Hij verdiept zich in iedere denkbare levensbeschouwing waar hij mee in aanraking komt. Hij struint de boekenkast van zijn ouders af en koopt voor een habbekrats boeken bij de kringloop. Hij leert over het temmen van de stier volgens de Zen-filosofie, de dansende Derwisjen van het Soefisme, de archetypen van Jung, het samenspel van Yin en Yang

in de leer van Tao en de verlossing van het lijden van Boeddha. Hij maakt zich de drie-eenheid van het Hindoeïsme eigen, de vier elementen uit het Sjamanisme (die hij ook bij de middeleeuwse Alchemisten terugvindt), de leringen van de Rozenkruisers, de levensboom van de Kabbala, de symboliek van de Tarot, het orakel van de I Tjing, de mythische verhalen van de Maya's, de boven-, midden- en onderpool uit de Antroposofie, de Dode-zee rollen die vertellen over het vroege Christendom en de geheime leer van de Theosofen. Het klinkt als een enorme mondvol, maar in werkelijkheid is hiermee de helft nog niet genoemd.

Behalve dat hij zich voedt met deze denkbeelden, probeert hij de praktijken uit van elk van deze stromingen. Dan hebben we het over verschillende manieren van ademhalen, vormen van meditatie, lichaamsoefeningen, onthouden van dromen en oefenen van de fantasie, neuriën van klanken, *chanten*, kalligraferen, dansen en bewegen. Er is niets dat hij op voorhand overslaat. Je proeft de pudding tenslotte door ervan te eten. Met een extra scherp oog kijkt hij naar de afwijkende kenmerken die ieder van de stromingen kent.

Toch is het meest kenmerkende van hem dat hij alles dat hij tot zich neemt, afpelt en ontdoet van de opgebouwde theorie eromheen. Hij stript het af als een ui tot de praktische waarde overblijft, zodat je het kunt toepassen in je dagelijks leven. Hij realiseert zich namelijk al snel dat een theorie in zichzelf volledig sluitend kan zijn, zonder dat die raakt aan het leven zelf. Hij ziet dat je de cirkel van iedere beschouwing rond kunt krijgen, als je ergens in de beschouwing gebruik maakt van een aanname, die niet in de werkelijkheid is gestoeld. Dat mag natuurlijk - ieder mens is vrij - maar daarin is hij niet geïnteresseerd.

Lodi checkt alles wat hij leert een-op-een aan zijn eigen ervaring en leven. Zodra een bewering geen aansluiting vindt bij een feitelijke beleving - dus als het om een aanname vraagt - plaatst hij die bewering in de categorie van het mentale spel. Zo scheidt hij voor zichzelf het nuttige van het bedachte, het koren van het kaf, de kunst van de kitsch.

Deze intensieve speurtocht maakt hem al jong oud. Hij deinst er niet voor terug om in de verborgen hoekjes van zijn eigen ziel te kijken. Hij is veel serieuzer dan zijn leeftijdsgenootjes, maar dit boeit hem niet.

Door zijn eigenzinnigheid leert hij snel. Op de universiteit volgt hij twee studierichtingen tegelijk en rond hij beide studies af in de helft van de tijd die ervoor staat. Hij koerst direct erna af op de volgende stap; zijn promotieonderzoek. Hij kiest daarvoor als basis het werk dat zijn opa heeft gedaan. Die heeft als hersenonderzoeker - samen met een aantal internationale collega's - ontdekt dat in de menselijke hersenen geen hiërarchie bestaat. Er is niet één punt in ons brein de baas. Alle hersenactiviteiten vinden náást elkaar plaats en zorgen met elkaar voor een uitkomst. Met een geleerd woord wordt dit 'heterarchie' genoemd, als contrast met hiërarchie. Juist deze heterarchie zorgt ervoor dat onze hersenen tot buitengewoon veel in staat zijn. De mens kan zich erdoor razendsnel aanpassen en kent reflexen, instincten en intuïties die met hiërarchische methoden en structuren in geen velden of wegen na te bootsen zijn.

Lodi heeft op dit uitgangspunt voortgebouwd. Als de heterarchie van onze hersenen zo veel voordelen oplevert voor ons functioneren, is het dan niet logisch dat dit ook het beste is voor de samenwerking tussen mensen, voor de manier waarop we met verschillende meningen omgaan en voor het besturen van onze samenleving?

De stelling die hij wil onderzoeken is: 'vervang alle hiërarchie door heterarchie en we zijn op ieder vlak beter af'. Het is een spectaculaire gedachte, die niet eenvoudig weerlegt kan worden. Dus Lodi bedenkt allerlei experimenten om deze stelling te weerleggen of te bevestigen. In zijn hoofd ziet hij de gevolgen ervan voor zich. Het is een compleet ander wereldbeeld dan waarmee we zijn opgegroeid. Maar als het voor onze hersenen werkt, waarom zou het dan niet op ieder ander vlak kunnen werken?

Met grote stappen banjert hij door het carrièrepad van de universiteit. Hij valt op door de ongebruikelijke combinatie van scherpzinnigheid en toegankelijkheid. Voor hij het in de gaten heeft is hij de gedoodverfde kandidaat voor de vacature van hoogleraar. Het is dezelfde functie die zijn grootvader vijftig jaar geleden vervulde. Als dit doorgaat wordt hij veruit de jongste hoogleraar ooit in dit vakgebied. Zijn hoofd zit vol met te onderzoeken stellingen en studenten staan te dringen om dit onderzoek te doen.

Toch brengt zijn sollicitatie hem de eerste grote tegenslag in zijn leven. Na het sollicitatiegesprek, waarin hij zijn uitdagende gedachten heeft kunnen toelichten, wordt hij gebeld door de voorzitter van de sollicitatiecommissie. Deze maakt hem duidelijk dat hij zeker geschikt is voor de functie, maar dat het beleid van de universiteit voorschrijft dat er wordt gestreefd naar meer diversiteit. Om die reden gaat de voorkeur uit naar een andere kandidaat die ook geschikt is.

Lodi weet niet wat hem overkomt. Dit is hij niet gewend. Tijdens het gesprek had hij toch echt een andere indruk gekregen. Ze hadden zich oprecht geïnteresseerd getoond in zijn ideeën. Hij worstelt met het argument dat wordt gebruikt. Het gaat tenslotte om iets waar hij nooit invloed op zal hebben. Dit is niet iets dat hij kan bijspijkeren of overtreffen. Hij heeft verloren, maar niet in een competitie. Hij heeft geen idee hoe hij zich hiertegen kan verweren. Maar, zo komt het bij hem op: is dit dan nodig? Waarom accepteer ik het niet zoals het is?

De ervaring van deze tegenslag zet zijn leven op zijn kop. Kennelijk is er in hem een vanzelfsprekendheid geslopen die er niet is. Een *mismatch* in zijn zelfbeeld die hij niet in de gaten heeft gehad. Het is een vorm van zelfoverschatting, terwijl hij daar juist een grondige hekel aan heeft. Maar nu gaat het over hemzelf. Hij bezit een van de kwalijkste eigenschappen die een mens kan bezitten. Hij heeft zichzelf altijd wijsgemaakt dat deze neiging vreemd voor hem is. Maar nu het puntje bij paaltje komt,

is die eigenschap er in vol ornaat. Het soort zelfgenoegzaamheid dat hij altijd heeft afgewezen.

Nu hij zo heftig met zichzelf is geconfronteerd, komt hij tot de conclusie dat hij nergens meer zeker van kan zijn. Alles dat hij over zichzelf heeft gedacht, kan net zo goed anders zijn. Als hij op dit cruciale punt fout zat, kan dit toch op ieder ander punt ook zo zijn? Hij zal iedere zekerheid tegen het licht moeten houden en er van alle kanten in moeten prikken om te kijken of die daartegen bestand is.

Het blijkt het begin te zijn van een proces van jaren. Hij laat alle vanzelfsprekendheden los en bouwt steen voor steen aan een nieuw fundament.

In deze periode verliest hij zijn interesse in het hoogleraarschap en het hersenonderzoek. Hij realiseert zich dat het de anderen zijn die dit bij hem vonden passen. Natuurlijk, hij zou deze taak goed kunnen volbrengen. Maar is hij echt zodanig geïnteresseerd dat hij hier zijn dagen mee wil slijten? Hij weet tenslotte best dat het niet zo is dat als je iets goed kunt, dit automatisch betekent dat het ook bij je past. Laat staan dat je er energie van krijgt. Dat hoeft niet zo te zijn. Je kunt ergens erg goed in zijn en toch kan het je weinig boeien. Zeker als er veel zaken zijn die je goed kunt, zul je dieper moeten graven. Want wat raakt hem echt? Hoe komt hij te weten wat werkelijk bij hem past?

Vindt hij het eigenlijk wel prettig om aan de universiteit te werken? Hij zit daar met mensen die het allemaal leuk vinden om met hun hoofd bezig te zijn. Doet hij niet liever iets waarbij hij zijn handen uit zijn mouwen steekt? De vragen stapelen zich op. Hij blijft 's ochtends langer in zijn bed liggen om ze stuk voor stuk te beantwoorden. Hij heeft een lijstje naast zijn bed gelegd, dat hij na het wakker worden erbij pakt. Bijzonder genoeg komt hij tot heel andere conclusies dan voorheen. Wil hij anderen overtuigen? Nee, waarom! Moeten zijn gedachten zich breed verspreiden? Niet nodig. Moet iedereen horen van de zegeningen

van de heterarchie? Wie ernaar op zoek gaat, zal dit ongetwijfeld zelf kunnen vinden.

Ank, zijn moeder, maakt zich zorgen. Vergooit hij niet veel te gemakkelijk zijn kansen? Hij heeft alles in zich om een gevierd mens te worden. Hij heeft het voor het oprapen en zal op handen worden gedragen. Gooit hij dit allemaal zomaar weg? En waarvoor? Voor een vaag en onbekend idee dat hij najaagt? Denk na, Lodi, denk na...

Maar er gebeurt iets dat hem sterkt in wat hij doet. Bij het opruimen van de zolder van zijn ouderlijk huis, vindt hij een dagboek van zijn opa. Het is eigenlijk meer een schrift. In het schrift heeft zijn opa met onregelmatige tussenpozen zijn gedachten opgeschreven.

Hoewel Lodi vol enthousiasme begint met de gedachten van zijn opa te lezen, komt hij er al snel achter dat opa zijn eigen leven helemaal niet leuk vond. Hij fietste iedere dag met lood in de schoenen naar de universiteit. Hij had geen leuke band met zijn collega's en zijn vak boeide hem niet. Iedere dag dezelfde artikelen, dezelfde onderzoeken en dezelfde vragen. Zijn hele leven als hoogleraar kon hem gestolen worden. Hij beschrijft de vergaderingen met zijn collega's, de diploma-uitreikingen van de afgestudeerden en het opstellen van onderzoeksvragen als een grauwe brei waar hij ieder moment van de dag tegen opziet.

Waarom koos opa in godsnaam geen ander vak, als zijn werk hem zo tegenstond? Bij iedere pagina die hij leest, klinkt de vraag luider. Soms krijgt hij een glimp van een antwoord. Bijvoorbeeld op de dag dat opa bij zijn vrouw aanklaagt dat hij eigenlijk liever iets anders met zijn leven wil doen. 'Waag het niet om mij lastig te vallen met dit soort onzin. We hebben een goed leven. Dat gaan we niet op het spel zetten door een gedachtespinsel van jou.' Zo beschrijft hij de reactie van zijn vrouw. Of, een andere keer als hij iets van zijn twijfels uit: 'Je bent de beste op jouw

vakgebied. Kom alsjeblieft niet bij me aan met gezeur dat je iets anders wilt. Je moet je schamen, zo ondankbaar als je bent.'

Lodi laat de teksten uit het dagboek aan zijn ouders lezen. Wisten zij dit? Is opa werkelijk zo ongelukkig geweest met zijn leven? Zijn ouders wijzen de gedachte niet bij voorbaat af. Lodi's vader is zelf - door zijn opleiding tot tolk - heel bewust een andere kant opgegaan dan zijn vader. De universiteit had hem nooit getrokken en hij had niet dezelfde begaafdheid als zijn vader. Maar hij herinnert zich niet dat hij een dergelijke onvrede ooit bij zijn vader opgemerkt heeft.

Ank weet ondertussen niet wat ze ervan denken moet. Als je zo talentvol bent en je hebt de wereld zoveel te bieden, dan laat je dit toch niet lopen? Het geldt voor haar schoonvader én voor haar zoon. Maar toch, het gedicht van Kahlil Gibran spreekt duidelijke taal: *'Uw kinderen zijn uw kinderen niet. Je mag hun je liefde geven, maar niet je gedachten. Want hun zielen wonen in het huis van morgen.'*

Lodi, Lodi, ik hoop dat je weet wat je doet. Ik hoop dat je beseft wat het betekent als je deze schepen achter je verbrandt.

Voor Lodi is het dagboek van zijn opa één grote bevestiging. Hij móet uitzoeken wat hem werkelijk boeit en bevrediging geeft. Zo schildert hij graag - het liefst met de kleuren van de herfst - en kweekt hij groenten en kruiden in zijn tuin. Natuurlijk herinnert hij zich alle gedachten die hij eerder had en waarvan hij dacht dat het nuttig was als die zich breed zouden verspreiden. Maar het ligt ver achter hem. Hij kiest een andere weg. Wat hij nu doet, voelt zoveel natuurlijker aan voor hem. Hij vindt er uitdaging in om met zijn penseel uiting te geven aan zijn fantasie, gevoelens en gedachten. Hij leert zich uit te drukken in een andere taal. Net als vroeger gaat het hem daarbij niet om het vastleggen van de buitenkant. Dat boeide hem niet toen hij een jongetje was en dit doet het nog steeds niet. Daarvoor, zo heeft hij altijd gedacht, is de fotocamera uitgevonden.